

Dr hab. Andrzej Pelisiak, prof. UR
Instytut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
35-015 Rzeszów
ul. Moniuszki 10

Ocena dorobku naukowego dr Lubomira Šebeli
w związku z wnioskiem o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego
sporządzona dla Wydziału Socjologiczno-Historycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego

Lubomir Šebela CSc, uzyskał magisterium w zakresie archeologii prehistorycznej w 1977 roku w Katedrze Prehistorii Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jana Evangelisty Purkyně w Brnie na podstawie pracy „Historický vývoj lidu se šňůrovou keramikou na Moravě”. W 1981 roku, na tym samym uniwersytecie, na podstawie państwowego egzaminu w dziedzinie archeologii, uzyskał stopień doktora (PhDr.). W 1987 roku, na podstawie pracy „Postavení kultury se šňůrovou keramikou v moravském eneolitu a její vztah k vývoji v Karpatské kotlině” uzyskał stopień Kandydata Nauk (CSc.) (Archeologický ústav ČSAV w Brnie). Jego kariera zawodowa łączy się, przede wszystkim, z instytucjami archeologicznymi na Morawach. Po pobycie studyjnym (1978-1979) w Instytucie Prehistorii na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze, pracował w 1980 roku w Muzeum okresu Brno-venkov (Oddział w Ivančicích). W latach 1981-1992 Jego miejscem zatrudnienia był Archeologický ústav ČSAV, a od 1993 roku Archeologický ústav AV České Republiky.

Głównym obszarem zainteresowań dr Lubomira Šebeli jest eneolit i wczesna epoka brązu na Morawach. Różnorodne zagadnienia osadzone w tej problematyce realizował zawsze w szerokim europejskim kontekście chronologicznym, kulturowym i przestrzennym. Wyrazem tego jest imponujący dorobek naukowy: 120 publikacji, z tego ponad 100 ukazało się po Jego doktoracie. Jest autorem lub współautorem pięciu ważnych monografii książkowych oraz autorem trzech dużych rozdziałów w monografiach poświęconych neolitowi i eneolitowi na Morawach. Jest również autorem lub współautorem 83 (wydanych po doktoracie) rozdziałów w monografiach i artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych w kilku państwach, w tym i takich, które ukazały się w prestiżowych seriach wydawniczych i czasopismach o zasięgu światowym. Ponadto, Habilitant wymienia 10

publikacji, które określa jako "rozdziały w monografiach popularnonaukowych". W istocie, choć napisane przystępnym językiem, są to wartościowe publikacje naukowe, które mogą być wykorzystywane, np. jako literatura dla studentów archeologii, szczególnie z innych krajów niż Republika Czeska. Dr Lubomir Šebela był również recenzentem 4 publikacji wydanych przez Słowacką Akademię Nauk w Nitrze.

W dorobku naukowym dr Lubomira Šebeli ważne miejsce zajmuje udział w licznych konferencjach krajowych i międzynarodowych w Polsce, Republice Czeskiej, Słowacji, Niemczech, Francji, Hiszpanii, Włoszech, Portugalii, Wielkiej Brytanii oraz na Ukrainie i Węgrzech. Był tam autorem lub współautorem kilkudziesięciu referatów związanych z problematyką eneolitu i wczesnej epoki brązu na Morawach.

Habilitant prowadził także badania wykopaliskowe na stanowiskach w miejscowościach Ivančice (1980), Hulin (1988-1989), Hlinsko (2006 i 2008) oraz w Brnie-Stránská Skala (2014).

Osiągnięcie naukowo-badawcze

Podstawą realizowanego przewodu habilitacyjnego dr Lubomira Šebeli jest osiągnięcie naukowo-badawcze „Przemiany kulturowe na przełomie epok kamienia i brązu na Morawach i wokół Moraw w świetle przemysłów krzemieniarskich”. W jego skład wchodzi 18 publikacji, których Habilitant jest wyłącznym autorem lub współautorem. Są to trzy monografie książkowe, artykuły zamieszczone w renomowanych czasopismach naukowych (np. Przegląd Archeologiczny, Praehistorica, Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde, Acta Archaeologica Carpathica) oraz prace opublikowane w monografiach oraz wydaniach okazjonalnych i pokonferencyjnych. Wszystkie stanowią zestaw jednolity pod względem problematyki, chronologii i zakresu terytorialnego. W nim, na czoło wybijają się obszerne publikacje książkowe: *Kultura unietycka i grupa wieterzowska na Morawach na podstawie materiałów krzemieniarskich* (Kraków-Brno 2006, współautor J. Kopacz); *Lithic chipped industry of the Bell Beaker culture in Moravia* (Kraków-Brno 2009; współautorzy A. Přichystal, J. Kopacz) i *Lithic chipped industry of the young Eneolithic in Moravia and Czech Silesia* (Brno 2014, współautorzy A. Přichystal, J. Kopacz). Każda z nich jest monografią wytwórczości krzemieniarskiej w innym kręgu kulturowym późnego eneolitu i wczesnej epoki brązu na Morawach i w ich otoczeniu. Należy podkreślić to, iż stanowią pierwsze w literaturze przedmiotu, całościowe ujęcia określonej problematyki. Prace te powstały w

rezultacie kooperacji naukowej wielu badaczy. W sytuacji dużego zróżnicowania surowcowego opracowywanych materiałów, szczególnie ważna była współpraca wybitnego geologa specjalizującego się w surowcach krzemionkowych wykorzystywanych w pradziejach.

Pierwsza z nich, *Kultura unietycka i grupa wieterzowska na Morawach na podstawie materiałów krzemieniarskich*, poza omówieniem zagadnień krzemieniarskich zawiera swego rodzaju deklarację programową konsekwentnie realizowaną w następnych publikacjach. Dotyczy ona sposobów prezentacji materiałów, ich analizy technologicznej i typologicznej oraz ulokowania krzemieniarstwa poszczególnych jednostek tej części pradziejów w kulturowych schematach eneolitu i początków epoki brązu. Sposób postępowania badawczego znajduje również wyraz w konstrukcji tej pracy i następnych książek, które każdorazowo zawierają: (1) szczegółowe omówienie materiałów krzemieniarskich i ich prezentację w rozbudowanym katalogu; (2) szczegółowe omówienie wykorzystywanych surowców i analiza surowcowa materiałów archeologicznych; (3) analizę typologiczną materiałów; (4) analizę technologiczną materiałów; (5) ustalenia chronologiczne dotyczące poszczególnych stanowisk i obu jednostek taksonomii kulturowej przedstawione na podstawie ceramiki i innych kategorii źródeł; (6) prezentację problematyki chronologicznej i krzemieniarskiej w szerszym kontekście czasowym i przestrzennym; (7) kwestie genetyczne krzemieniarstwa obu jednostek. Dodać należy, iż materiały te w znacznej części nie były wcześniej publikowane, a każdorazowo podlegały weryfikacji oraz analizie surowcowej.

Wytwórczość krzemieniarska we wczesnej epoce brązu w strefie karpackiej charakteryzuje się specyficznymi cechami, innymi niż w eneolicie i neolicie. Zaznaczają się one w szczególności sposobem na Morawach i w ich otoczeniu. Jest to okres w wytwórczości krzemieniarskiej związany także z pojawieniem się swoistych form narzędzi. Nie mieściły się one dobrze w istniejących schematach typologicznych. Wielką zasługą dr Lubomira Šebeli jest duży wkład w odtwarzanie tych przemian oraz przy definiowaniu nowych jednostek typologicznych wczesnobrązowych wyrobów krzemieniarskich (np. wyodrębnienie „segmentów”). Należy podkreślić nowatorski charakter tych badań. Ich ważną cechą jest sformułowanie takich zasad klasyfikacji materiałów krzemieniarskich, które uwzględniając specyfikę inwentarzy „wczesnobrązowych”, stworzyły dobrą podstawę definiowania krzemieniarstwa epoki brązu na Morawach. W tych badaniach dokonania dr Lubomira Šebeli zajmują ważne miejsce.

W problematykę "unietycką" wpisują się i, w pewnym sensie, stanowią zapowiedź monografii książkowej, dwa ważne artykuły analityczne, tj. *Chipped Stone Material of the Moravian Proto-Únětice Culture* (Przeгляд Archeologiczny 46, 1998) oraz *Chipped Stone Industry of the Moravian Early Bronze Age – Typological Consideration*. (Acta Archaeologica Opaviensia 2, 2006). W pierwszym z nich przedstawiono zasady klasyfikacji materiałów i ich analizę, także w aspekcie genetycznym. W drugim, m.in. zdefiniowano segmenty oraz przedstawiono analizę krzemieniarstwa wczesnobrązowego na Morawach w kontekście wytwórczości późnego eneolitu i początków epoki brązu w centralnej Europie.

Pierwsze szczegółowe, wieloaspektowe studium krzemieniarstwa kultury pucharów dzwonowatych na Morawach przedstawiono w pracy *Lithic chipped industry of the Bell Beaker culture in Moravia*. Monografia ta zawiera te same elementy postępowania badawczego, jak książka omówiona wcześniej. Ważne są min. konkluzje dotyczące zróżnicowania krzemieniarstwa kultury pucharów dzwonowatych, również w aspekcie chronologicznym. Godne podkreślenia jest to, iż są one wyważone i ostrożne. Dodać należy, iż problematyka, której dotyczy praca, jest prezentowana w szerokim kontekście przestrzennym różnych ugrupowań z kręgu kultury pucharów dzwonowatych, a także to, iż przed jej ukazaniem się zagadnienia, które porusza były dyskutowane na forum międzynarodowym.

Bezpośrednio z problematyką krzemieniarstwa kultury pucharów dzwonowatych łączy się opracowanie z 2013 roku: *The Bell Beaker culture in Eastern Central Europe and silicite (flint) Axes*. Dotyczy ono siekier wykonanych ze skał krzemionkowych odkrytych w grobach kultury pucharów dzwonowatych.

Materiałom krzemieniarskim z końca eneolitu poświęcona jest monografia książkowa *Lithic chipped industry of the young Eneolithic in Moravia and Czech Silesia*. Dotyczy ona trzech kultur: jewiszowickiej, amfor kulistych i boszackiej. Jej integralną częścią jest rozbudowany katalog źródeł krzemieniarskich. Część z tych materiałów jest publikowana po raz pierwszy. Także tutaj szeroko omówiono i analizowano kwestie chronologiczne, surowce kamienne oraz problematykę typologiczną i technologiczną. Każdy z tych aspektów był przedmiotem analizy porównawczej materiałów krzemieniarskich tych kultur. Zagadnienia krzemieniarstwa tych jednostek są lokowane w kontekście zmian kulturowych, ekonomicznych i społecznych w schyłkowym eneolicie. Ich pierwsze sygnały i zapowiedzi da się również odczytać w materiałach krzemieniarskich. Dwa artykuły *Settlement of the Jevišovice Culture at Ostopovice, Brno-venkov District* (2014) oraz *Cemetery in Opava-*

Kylešovice and the Question of its Chronology (2014) stanowią aneksy do tej monografii. W pierwszym omówiono całość materiałów z osady kultury jewiszowickiej w Ostapovicach. W drugim, materiały grobowe z początków epoki brązu z wielokulturowego stanowiska w Opavie-Kylešovicach. Tutaj głównym przedmiotem rozważań była ich pozycja chronologiczna w skomplikowanych układach stratygraficznych odnotowanych na tym stanowisku.

Z problematyką późnego eneolitu i krzemieniarstwa tego okresu łączą się artykuły poprzedzające tę monografię. Pierwszy z nich *Eneolitické výšinné sídliště v Brně-Maloměřicích* (1995) zawiera opracowanie materiałów z dawnych badań wykopaliskowych w Brnie-Maloměřice. Dokonano tu istotnej zmiany w kwalifikacji chronologicznej materiałów krzemieniarskich. We wcześniejszych opracowaniach były one łączone z „oryniakiem”. Tutaj, po szczegółowej analizie stratygraficznej, typologicznej i surowcowej, przypisano im eneolityczną metrykę.

W artykule *Pozdně eneolitické složené dýky na Moravě* (1997), chyba po raz pierwszy sygnalizowane są narzędzie segmentowe w kulturze pucharów dzwonowatych na Morawach. Tutaj wskazano na istnienie takich form na podstawie inwentarza z grobu 42 na stanowisku Poloha Maref (okr. Vyškov).

Analizę schyłkowoeneolitycznych i wczesnobrązowych płaszczy bifacjalnych wykonanych głównie z surowców narzutowych zawiera artykuł *Späteneolithische und altbronzezeitliche Silexdolche in Mähren*. (1997-1998).

Prezentację i analizę materiałów krzemieniarskich z pięciu stanowisk kultury jewiszowickiej, tj. Brno-Maloměřice, Brno-Starý Liskovec, Jevišovice, Grešlové Mýto i Vysočany zawiera opracowanie *Lithic Chipped Industry of the Jevišovice Culture in Moravia. An Introductory Study* (2010). Zwrócono tu uwagę min. na pojawienie się cech, które zapowiadają zmiany w krzemieniarstwie na przełomie eneolitu i epoki brązu. Za takie uznano wykorzystywanie lokalnych surowców, nie koniecznie wysokiej jakości, czy pojawienie się narzędzi, które nie mieszczą się w schematach typologicznych neolitu czy eneolitu. Tej samej problematyki dotyczy praca *Krzemieniarstwo kultury jewiszowskiej na Morawach* (2010). Zwrócono tu uwagę na skomplikowaną strukturę surowcową tych inwentarzy, z obecnością w nich skał krzemionkowych pochodzących z odległych złóż (np. z Bawarii).

Materiałom archeologicznym z Hulina poświęcona jest praca *Pravěké a časné historické nálezy z katastrálního území Hulína* (2014). Ważne w niej miejsce zajmują materiały neolityczne i eneolityczne oraz z początku epoki brązu: kultury ceramiki sznurowej,

kultury pucharów dzwonowatych, kultury Chłopice-Veselé, kultury nitrzańskej, kultury Makó-Kosihy-Čaka czy kultury unietyckiej.

W problematykę eneoliczną wpisują się także artykuły dotyczące kultury ceramiki sznurowej: *Chipped Stone Industries of the Moravian Corded Ware Culture* (1992) oraz *Analyse der Spaltindustrie und ihr Beitrag zur chronologischen Gliederung der mährischen Schnurkeramik* (1992). Dokonano w nich chyba pierwszej, rzetelnej próby charakterystyki typologiczno- technologicznej inwentarzy tej kultury z Moraw. Jej podstawą była szczegółowa klasyfikacja typologiczna w obrębie grup: narzędzi typologicznych, narzędzi funkcjonalnych, łuszczni, odłupków i wiórów, a także opis surowcowy. Wskazano na pewne zróżnicowanie materiałów krzemieniarskich w poszczególnych fazach morawskiej kultury ceramiki sznurowej. Dokonano również wstępnej analizy porównawczej z materiałami innych ugrupowań późnego eneolitu i wczesnej epoki brązu na Morawach.

Kolejne dwie prace obejmują problematykę konkretnych kategorii eneolitycznych i wczesnobrązowych wyrobów krzemieniarskich. Pierwszy z nich: *Silicite Axes of Central Poland Provenience in Moravia* (2004) dotyczy siekier neolitycznych odkrytych na terenie Moraw wykonanych z krzemieni pasiastego i świeciechowskiego. Płoszczom dwuściennym z terenu Czech i Słowacji poświęcony jest natomiast artykuł *Silicitevé dýky na území České a Slovenské republiky. Předběžná studie* (2014). Zawiera on zestawienie znalezisk, analizę typologiczną i surowcową oraz rozważania nad chronologią. Wskazano tu na wyraźne nawiązania do podobnych zabytków ze Skandynawii. Nie jest ponadto wykluczone, iż część z nich jest wykonana z kredowych krzemieni skandynawskich. Rozstrzygnięcie tej kwestii, jak zaznaczono w pracy, wymaga jednak dalszych badań.

Prace przedstawione przez dr Lubomira Šebelę, jako Jego osiągnięcie naukowe są efektem badań, które prowadzi od wielu lat. Każda z nich mieści się doskonale w problematyce osiągnięcia naukowego Habilitanta. Również każda z nich wnosi nowe elementy do wiedzy nie tylko o krzemieniarstwie, ale także o złożonych procesach różnorodnych przemian, które dokonywały się w późnym eneolicie i wczesnej epoce brązu. Prace te dotyczą przede wszystkim terenu Moraw. Zawsze jednak poruszają kwestie o znacznie szerszym zasięgu terytorialnym. Tym samym stanowią ważny wkład w wiedzę o tych okresach w centralnej Europie, a można chyba zaryzykować stwierdzenie, iż na obszarze o wiele większym.

Dorobek dydaktyczny, popularyzatorski i organizacyjny

Dr Lubomir Šebela kierował trzema dużymi projektami badawczymi realizowanymi w Czeskiej Akademii nauk w Brnie. Brał udział w czeskim projekcie kierowanym przez S. Stuchlika. Ponadto uczestniczył w dwóch projektach międzynarodowych, pierwszy realizowany w Polskiej Akademii Nauk i Czeskiej Akademii Nauk, drugi w Polskiej Akademii Umiejętności. Od 1993 roku wchodzi w skład kolegium redakcyjnego wydawnictwa *Přehled výzkumů*.

Był współorganizatorem dwóch konferencji międzynarodowych: w 2004 roku *Beaker Days in Bohemia and Moravia*" (Praha, Brno), w 2005 roku *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí*" w Rosicach (Republika Czeska).

Większość kariery naukowej dr Lubomira Šebeli łączy się z pracą w Czechosłowackiej Akademii Nauk, później Republiki Czeskiej. Jednakże, ważną sferą Jego aktywności zawodowej są również różne formy dydaktyki uniwersyteckiej. Był opiekunem naukowym prac studenckich. Był również promotorem 14 prac magisterskich i 10 licencjackich na uniwersytetach w Pradze, Brnie i Opawie. Ponadto był recenzentem pracy doktorskiej realizowanej w Słowackiej Akademii Nauk w Nitrze.

Ważnym dopełnieniem aktywności naukowej Habilitanta są Jego dokonania na polu popularyzacji archeologii prowadzone w postaci odczytów i prezentacji przedstawianych przed różnymi audytoriami zarówno w Republice Czeskiej jak i w Polsce. Był również organizatorem lub współorganizatorem trzech wystaw archeologicznych.

Należy dodać, iż dr Lubomir Šebela w 2007 roku otrzymał medal za współpracę z Zemplińskim Muzeum w Michałowcach.

Podsumowanie

Wytwórczość krzemieniarska na przełomie eneolitu i epoki brązu podlegała ważnym transformacjom. Wplatają się one w przemiany kulturowe, ekonomiczne i społeczne, które mają miejsce w III i II tysiącleciu p.n.e. na dużych połaciach Europy. W tym okresie, stopniowo maleje znaczenie przedmiotów wykonanych ze skał krzemionkowych. Ich rolę przejmują narzędzia czy elementy uzbrojenia wykonane z metalu. Nie znaczy to jednak, iż materiały krzemieniarskie nie są istotne w procesach poznawczych przełomu epoki kamienia i brązu. Dr Lubomir Šebela doskonale zdaje sobie sprawę z miejsca i znaczenia wytwórczości

krzemieniarskiej w życiu ówczesnych społeczności. Jego wielka wiedzą prahistoryczna i znajomość wszystkich kategorii źródeł archeologicznych pozwala mu swobodnie, ale i krytycznie poruszać się na gruncie problematyki eneolitu i początków epoki brązu Moraw. Znajduje to wyraz w formułowanych wnioskach: z jednej strony nie znajdziemy w nich nadawania przesadnego znaczenia materiałom krzemieniarskim w przemianach kulturowych, z drugiej zaś wskazane są ich cechy specyficzne w sensie kulturowym, chronologicznym i terytorialnym. Zawsze wpisują się one w przemiany kulturowe zdefiniowane na podstawie innych kategorii źródeł (głównie ceramiki).

Gruntowna wiedza źródłoznawcza, wszechstronne analizy, ostrożność w formułowaniu wniosków - takie podejście badawcze cechuje naukowców wybitnych. Na takie miano zasługuje, bez wątpienia, dr Lubomir Šebela. Jestem w pełni przekonany o tym, iż dorobek naukowy, osiągnięcie badawcze oraz inne formy aktywności naukowej stanowią mocną podstawę do nadania dr Lubomirowi Šebeli stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk humanistycznych w specjalności archeologia. Wnoszę o dopuszczenie dr Lubimira Šebeli do dalszych etapów procedury habilitacyjnej.

Łódź, 28.12.2015 r.

